

İnzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraata prokuror nəzarətinin aktual problemləri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 133-cü maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada və hallarda qanunların icra və tətbiq olunmasına nəzarət edir; qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda cinayət işləri başlayır və istintaq aparır; məhkəmədə dövlət ittihamını müdafiə edir; məhkəmədə iddia qaldırır; məhkəmə qərarlarından protest verir.

Məlum olduğu kimi Azərbaycan Respublika İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 54-cü maddəsi inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraat zamanı prokuror nəzarəti ilə bağlıdır. Həmin maddə iki funksiyayı yerinə yetirir: 54.1 nəzarət funksiyasını, 54.2 təqib funksiyasını.

Azərbaycan Respublikası İXM-in 54.1-ci maddəsində göstərilir ki, prokuror inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraat zamanı baş vermiş qanun pozuntusunu aradan qaldırmaq üçün vaxtında tədbirlər görür və inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraatın aparılmasında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunlarının tətbiqinə və icrasına prokuror nəzarətini həyata keçirir.

Qanunun bu maddəsinin mənasına görə prokuror bütövlükdə inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraatın aparılmasında Konstitusiyasının və qanunlarının tətbiqinə və icrasına prokuror nəzarətini həyata keçirir. Bu nəzarət həm inzibati xətlər üzrə işlərin başlanması mərhələsində, həm icraat prosesində, həm də ki, icraat üzrə qəbul edilmiş qərardan sonra ola bilər.

“Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 54.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 31.01.2017-ci il tarixli Qərarında göstərilir ki, inzibati xətlərə dair işlər üzrə prokuror nəzarəti əvvəlki qanunvericilikdən fərqli olaraq heç də məhkəmələrin fəaliyyətinə, məhkəmələr tərəfindən inzibati xətlərə dair işlərə baxılması zamanı Konstitusiyanın və qanunların tətbiqinə və icrasına prokuror nəzarəti kimi qəbul edilməməlidir. Qeyd olunmalıdır ki, İXM-də nəzərdə tutulan Konstitusiyanın və qanunların tətbiqinə

və icrasına prokuror nəzarəti əsasən inzibati xətlərə dair işlər üzrə icraatla bağlı müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətini əhatə etməklə bu fəaliyyətin həyata keçirilməsi zamanı yol verilmiş qanun pozuntularının vaxtında aradan qaldırılması üçün tədbirlərin görülməsini ehtiva edir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarından aydın olur ki, məhkəmələrdən başqa müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinə prokuror tərəfindən nəzarət olunmalı, qanun pozuntuları aşkar edildikdə isə aradan qaldırılması üçün tədbirlərin görülməlidir. Lakin prokuror tərəfindən inzibati xətlərlə bağlı qanun pozuntusu aşkar edildikdə hansı tədbirlərin görülməyi İXM-də (inzibati xətlər haqqında iş üzrə icraatın dayandırılması haqqında qərarın prokuror tərəfindən ləğv edilməsi istisna olmaqla) birbaşa nəzərdə tutulmamışdır.

İXM-in 6.2-ci maddəsində göstərilmişdir ki, inzibati xətlər haqqında iş üzrə icraatın təmin olunması tədbirləri tətbiq edilərkən qanunvericiliyin tələblərinə əməl olunması yuxarı orqanların və vəzifəli şəxslərin idarə nəzarəti ilə, məhkəmə və prokuror nəzarəti ilə və şikayət etmək hüququ ilə təmin edilir.

İXM-in 86.1-ci maddəsində icraatın təmin olunması tədbirləri tətbiq edilərkən inzibati xətlərin qarşısını almaq, şəxsiyyəti müəyyən etmək, işlərə vaxtında və düzgün baxılmasını, inzibati xətlər haqqında işlərə dair qərarların icrasını təmin etmək məqsədi ilə səlahiyyətli vəzifəli şəxs İXM-si ilə müəyyən edilmiş hallarda aşağıda göstərilən tədbirləri tətbiq edir: gətirilmə, inzibati qaydada tutma, şəxsi axtarış, fiziki şəxsə olan əşyaları yoxlama, nəqliyyat vasitəsinə baxış və s. Digər orqanlardan prokurorluğa daxil olmuş şikayətlərə bağlı prokuror İXM-in 86-cı maddəsinin tələblərinin pozulması ilə bağlı nə edə bilər? İXM-də bu barədə norma yoxdur. Protesti isə yalnız iştirak etdiyi işlər olduqda verilə bilər.

İXM-in 99.7-ci maddəsində göstərilmişdir ki, 40.0.2 – 40.0.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxsin) inzibati xətlər haqqında işin başlanmasının rədd edilməsi haqqında

qərarından onun rəsmi qaydada verildiyi vaxtdan on gün müddətində yuxarı səlahiyyətli orqana (vəzifəli şəxsə), prokurora və ya məhkəməyə şikayət verilə bilər.

Şəxs İXM-in müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən inzibati xəta haqqında işin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarın qanunsuzluğu ilə bağlı prokurora müraciət edir. Prokuror isə öz növbəsində şəxsə inzibati xəta haqqında işin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarın qanuni olub olmadığını araşdırma bilməyəcəyini bildirir. Çünki, prokurorun inzibati xəta haqqında işin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarı ləğv etmək və ya inzibati xəta haqqında iş üzrə icraata xitam verilməsi barədə qərarı ləğv etmək səlahiyyəti İXM-də nəzərdə tutulmamışdır.

Həmçinin şəxs İXM-in müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən tərtib edilmiş inzibati protokolun qanunsuzluğu ilə bağlı prokurora müraciət edir. Prokuror isə tərtib olunmuş protokolun qanuni olub olmadığını araşdırma bilməyəcəyini bildirir. Çünki, tərtib olunmuş inzibati protokolu ləğv etmək və ya xitam vermək nəzərdə tutulmamışdır. Ona görə də inzibati xəta haqqında işin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarın və inzibati protokolun araşdırılmasının əhəmiyyəti qalmır. Beləliklə, İXM-in 54.1-ci maddəsində göstərilən prokuror inzibati xətalara haqqında işlər üzrə icraat zamanı baş vermiş qanun pozuntusunu aradan qaldırmaq üçün vaxtında tədbirlər görür müddətini icra etmək mümkün olmur.

İXM-in 119-cü maddəsində göstərilmişdir ki, inzibati xəta haqqında işə baxan hakim, səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) inzibati xətanın törədilməsinə kömək edən səbəbləri və şəraiti müəyyən etdikdə, müvafiq müəssisə, idarə və təşkilatlara, vəzifəli şəxslərə onların aradan qaldırılması üçün tədbirlər görmək haqqında təqdimat verir. Təqdimatın alındığı gündən bir ay ərzində həmin müəssisələr, idarələr, təşkilatlar, habelə vəzifəli şəxslər təqdimat vermiş hakimə, səlahiyyətli orqana (vəzifəli şəxsə) görülən tədbirlər haqqında məlumat verməyə borcludurlar.

Göründüyü kimi, inzibati xəta haqqında işə baxan hakim, səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxs) təqdimat verməsi qanunda nəzərdə tutulmuşdur.

Prokuror isə inzibati xətalara haqqında işlər üzrə icraatın başlanması haqqında qərar qəbul edir, lakin inzibati xəta haqqında işə baxa bilmir.

Belə olan halda prokuror tərəfindən inzibati xətalara bağlı qanun pozuntusu aşkar edildikdə hansı tədbirlərin görülməyi İXM-də nəzərdə tutulmadığından təcrübədə bira sıra çətinliklər yaranır.

Prokuror "Prokurorluq haqqında" Qanunda nəzərdə tutulmuş səlahiyyətləri həyata keçirərkən qanun pozuntularının, onları doğuran səbəb və şəraitin aradan qaldırılmasına dair müvafiq təşkilatlara, yaxud vəzifəli şəxslərə təqdimat verir. Prokuror prosesual qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər hallarda da təqdimat verə bilər.

"Prokurorluq haqqında" Qanunun 18-ci maddəsində göstərilir ki, prokuror təhqiqat orqanlarının fəaliyyətində qanunların eyni cür və dürüst icrasını və tətbiqini təmin etmək məqsədilə aşağıdakı nəzarəti həyata keçirir:

– cinayətlər və digər qanuna zidd hərəkətlər barədə təhqiqat orqanlarına daxil olmuş ərizə və məlumatların qeydə alınması, onlara baxılması və müvafiq tədbirlər göstərilməsinə dair qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydalara əməl edilməsi;

– təhqiqat orqanları tərəfindən Azərbaycan Respublikasının qanunlarında nəzərdə tutulmuş hərəkətlərin yerinə yetirilməsi və bu fəaliyyət prosesində qəbul olunan qərarların qanuniliyi və sair.

Qeyd edildiyi kimi, prokuror tək-cə təhqiqat orqanlarının inzibati fəaliyyətinə deyil, digər icra hakimiyyəti orqanlarının inzibati fəaliyyətinə də nəzarəti həyata keçirməli olduğundan, "Prokurorluq haqqında" Qanunun 18-ci maddəsinə əlavələrin edilməsi məqsədə uyğun olardı.

Bilindiyi kimi, inzibati xətalara cinayət əməlləri ilə müqayisədə daha az ictimai təhlükəli sayılır. Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 84-cü maddəsində prokurorun törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair daxil olmuş ərizə və digər məlumatların təhqiqat və ibtidai istintaq orqanları tərəfindən qəbulu, qeydiyyata və həll edilməsində qanunun tələblərinin yerinə yetirilməsi vəziyyətini yoxlamaq, təhqiqatçının və ya müstəntiqin qanunsuz və əsassız qərarlarını ləğv etmək və sair səlahiyyətləri vardır.

İXM-də prokuror inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın dayandırılması haqqında qərarın ləğv edilməsi barədə qərar qəbul etmək səlahiyyəti var. Lakin inzibati xəta haqqında işin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərardadı ləğv etmək və ya inzibati xəta haqqında iş üzrə icraata xitam verilməsi barədə qərarı ləğv etmək səlahiyyəti yoxdur. Ona görə də inzibati xətalara bağlı qanun pozuntularının İXM-in 54.1-ci maddəsində göstərilədiyi kimi vaxtında aradan qaldırmaq üçün inzibati xəta haqqında işlər üzrə prokurorun təsir dairəsi genişlənməlidir.

Bundan başqa İXM-in 38.1-ci maddəsində göstərilmişdir ki, inzibati tənbeh inzibati xətanın törədildiyi gündən ən gec dörd ay keçənədək verilə bilər. Yol hərəkəti qaydaları, yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və avtomobil yollarından istifadə qaydaları, gömrük qaydaları, ətraf mühitin qorunması qaydaları, maliyyə, vergilərin, xırda tələməyə və s. görə inzibati tənbeh inzibati xətanın törədildiyi gündən ən gec bir il keçənədək verilə bilər. Prokuror tərəfindən inzibati protokolla bağlı verilmiş tənbehin qanuni olub olmamasını yoxlayan zaman aşkar etdiyi qanun pozuntularının aradan qaldırması müddət keçdiyindən çətinləşir. Belə ki, prokuror tərəfindən inzibati protokollar və qərarlar yoxlanılana qədər qanuna uyğun olmayan inzibati tənbeh artıq qanuni qüvvəsini almış olur və icraya yönəlir.

Mövzunun əvvəlində qeyd olunduğu kimi təqib funksiyası İXM-in 54.2-ci maddəsində öz əksini tapmışdır. Bu norma tam aydın və tətbiqində mane yoxdur. Lakin nəzarət funksiyası olan İXM-in 54.1-ci maddəsi isə həmin Məcəllənin dəyişilməmiş normalarından biridir.

Belə ki, 2000-ci ildən əvvəl qüvvədə olan İnzibati Hüquqpozma haqqında Azərbaycan Respublikasının Məcəlləsində prokuror nəzarəti ilə bağlı 239-cu maddəsində göstərilmişdir ki, "Prokurorluq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq, inzibati hüquqpozma haqqında işlərin icraatı zamanı qanunların icrasına nəzarət edərkən prokurorun ixtiyarı vardır ki, inzibati hüquqpozma haqqında icraata başlasın; işin materialları ilə tanış olsun; işin icraatı zamanı orqanların (vəzifəli şəxslərin) hərəkətlərinin qanuni olub-olmadığını yoxlasın; işə baxılmasında iştirak

etsin; işə baxılması zamanı meydana çıxan məsələlər üzrə vəsatətini bildirsin; rəy versin; inzibati hüquqpozmalara görə müvafiq orqanlar (vəzifəli şəxslər) tərəfindən təsir tədbirlərinin düzgün tətbiq edilib-edilmədiyini yoxlasın; inzibati hüquqpozma haqqında işə dair şikayət barəsində qərardan protest versin; qərarın icrasını dayandırın, habelə qanunla nəzərdə tutulmuş digər hərəkətlər etsin (Azərbaycan Respublikasının 06.03.1998-ci il tarixli 454-I QD №-li Qanunu).

Beləliklə, İXM-in 54.1-ci maddəsi bu günün tələblərinə cavab vermədiyi üçün bu norma genişlənməli və Azərbaycan Respublikası CPM-də prokurorun səlahiyyətlərinin aydın və konkret olduğu kimi dəqiqləşdirilməlidir.

Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğunun 14.09.2020-ci il tarixli 15/3 №-li əmri ilə tətbiqi tövsiyə edilən prosesual sənədlərin nümunəvi formalar toplusuna İXM-in tələblərinin pozuntularının, onları doğuran səbəbi və şəraitin aradan qaldırılmasına dair təqdimat nümunəsinin də gələcəkdə əlavə edilməsi daha yaxşı olardı.

Fikrimcə həm İXM-in 54.1-ci, 119-cu maddələrinə, həm də "Prokurorluq haqqında" Qanunun 18-ci maddəsinə əlavələrin edilməsi prokuror nəzarəti ilə bağlı qanunların icrası zamanı çətinlikləri aradan qaldırır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası.
2. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi.
3. "İnzibati xətalər haqqında qanunvericiliyin tətbiqi və icrasına prokuror nəzarətinin həyata keçirilməsinə dair" Metodik Vəsait. Mahir Tağıyev. Bakı-2018.
4. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun "Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair" 31.01.2017-ci il tarixli Qərarı.
5. İnzibati Hüquqpozma haqqında Azərbaycan Respublikasının Məcəlləsi.
6. Azərbaycan Respublikasının "Prokurorluq haqqında" Qanunu.

Anar Məmmədov,
Naxçıvan Muxtar Respublikası
Prokurorluğunun Cinayət təqibindən
kənar icraatlar şöbəsinin rəisi,
baş ədliyyə müşaviri